

Ez a becsületes kísérlet már egymagában jóval fölébe emeli Iványi könyvét az eddig megjelentek javarészeinek. Hozzájárul még ehhez az, hogy az objektivitásra való törekvés — annak ellenére, hogy ez a könyv ugyanannyi borzalmat tartalmaz, mint a többi hasonló — valahogy lehetlenné teszi azt a morbid légkört, amely a hasonló írásokat rendszerint körülveszi.

Egyáltalán nem vidám könyv ez, de itt a legszörnyűbb dolog is emberi indulatokkal magya-

rázott emberi cselekvés, és nem a gépesített gyilkolás, hideg kiszámíthatatlan, szinte földöntúli iszonyata.

Sok emlékirat és krónika jelent meg nálunk a háború után a fasiszta haláltáborokról. Iványi regénye azonban az első olyan írás, amely a szörnyűségek valósága alá merülve, a gyökereket, az indítóokokat keresi és bizonyos vonatkozásokban meg is találja.

S. P.

Egy szlovén falu hanyatlása

Jamnica (Lenn a völgyben)

Ehhez a nagyszerű könyvhöz rossz kritikusai lelkiismeretem vitt közel. Úgy érzem, hogy nagy mulasztást követtem el (a többiek is), amikor erről a nagy regényről nem írtunk mindjárt, amikor tavaly megjelent. Több mint egy éve, hogy a kiadó megajándékozott bennünket a mű magyar fordításával, de a kritika nem szólt róla, A Híd, amely pedig hivatva volna arra, hogy úgyszólván minden komoly tartalmú könyvről számot adjon az olvasónak, meg sem említette megjelenését.

Pedig a könyv feltétlenül megérdemli, hogy komolyan foglalkozunk vele. Jamnica (magyar címe: Lenn a völgyben) az új jugoszláv irodalom egyik legjobb könyve.

A regény egy északszlovéniai kis faluról: Jamnicáról szól. Az író a kis falu életén keresztül mutatja be a társadalom változásait, rezzenéseit. Ahogy elbeszél, hangja nyugodt, lassú és egyenletes. Vorancot nem fűti részlehajlás vagy elfogult pártszenvédély. Sokszor az az érzésük, hogy a kései Móricz vagy Reymont parasztrehányát olvassuk. Mert, valóban, ez a könyv abban hasonlít e művekhez, hogy egy lassú társadalmi fejlődés bemutatásával teljes képet ad egy kis falu életéről.

A történet az első világháború előtt kezdődik és a harmincas évek elején fejeződik be. Azt a változást mutatja be, amelyen a kis falu megy át a kezdeti virágzástól a fokozatos eladósodáson keresztül a hanyatlásig. Az emberek pedig, akik eleinte ellenállnak és dacolnak, végül erőtlenné bizonyulnak a külső kapitalista tőke térhódításával szemben. A regény egyformán bemutatja a kisparaszság tengődését, a nincstelenek kilátástalanságát és a vagyonosok legyengülését.

A falu leggazdagabb birtokosa Munk a regény elején még igen vagyonos ember és fontos tekintély a faluban. Amikor a földre-

formtól való félelmében vagyonát felosztja fiaik közt, azok nemsokára eladósodnak és az apai birtokból alig marad valami.

A regény másik fontos szereplője a Perman család. Az egyik fiú eladósodik, lezüllik. A másik: Perman Aahac vasgyári munkás lesz és amikor az egyik népgyűlésen a hatóságok határozata ellen szónokol, akkor több társával együtt letartóztatják. Húga, Nezsa a nálánál húsz évvel idősebb Zabevhez megy feleségül. Mivel nem szereti férjét és ezért boldogtalanul érzi magát, elkeseredéséből viszonyt kezd Zabev fiával, Anejjel. Végül is az elkeseredés, úndor, és büntudat örületbe kergeti.

A többi szereplő élete sem vígasztalóbb. Ivásnak adják magukat, elzülленek. A regény fiatal egészséges szereplői a végén zsu-gori, beteges vagy nincstelen öregek lesznek. Ha tartják is magukat ideig-óráig, bukásuk nem kerülhetik el. Voranc epikus nyugodtságával és objektivitásával megmutatja, mivé lesz az ember az embertelen társadalomban. Ahogy azonban ezt elmondja, az szenvedélytelen és nyugodt folyású realizmus.

Tudjuk, hogy Voranc nemcsak meggyőződéses kommunista, hanem aktív mozgalmi ember is volt. Azonban ez nem gyakorolt negatív hatást írói szerepére. Nála az ábrázolt dolgok lényegük-nél fogva hatnak így ránk és nem a szerző ilyen vagy olyan állásfoglalásából származó tendencia révén.

A regény kétségtelen érdeme, hogy a benne szinte észrevétlenül meglapuló tendenciáról nem a szavak, hanem a cselekmények objektív lényegéből szerzünk tudomást. Voranc nem a társadalmon keresztül mutatja be az embert, hanem az emberen keresztül ábrázolja a társadalmat.

És ebben van a magyarázata e regény szépségének és ábrázolásbeli hűségének. Voranc mások szemével néz, mások szavával beszél és egyéniségükkel cselekszik. Regé-

nvét olvasva érezzük, hogy írója nemcsak kitűnően ismeri tárgyát, de nagyszerűen le is tudja írni.

E regény, amely a klasszikus realizmus hagyományain alapul, úgy érte el ezt a szintet csodálatos eredményt, hogy amikor a parasztrehányok és általában a realista regények alkonyáról beszélünk, mégis nagyot adott.

Aki ismeri Móríczt parasztrehányeit, annak kellemes meglepetés ez a könyv. Az olvasó szinte csodálkozva állapítja meg, hogy a léghő és az ábrázolás mennyire hasonlít Móríczt regényeire. Amíg azonban Móríczt forróbb és drámaibb, addig Voranc nyugodt, csendes és higgadt. Móríczt drámaian fojtott léghő helyett, valami alig észrevehető csendes vágyakozás vonul végig a regényen; vágyakozás a szebb élet után. Ez a vágyakozás azonban reménytelen marad. Az élet kemény rendje kíméletlenül lerombolja az illúziókat.

A regénynek kétségtelenül vannak gyenge oldalai is. Így pl. a cselekmény sokszor ugrásszerű folytatása. Egyes alakok észrevétlenül és véletlenül bukkannak fel és tűnnek el. Egyesekről nem is tudjuk meg, amit ténnyen kellene tudni. Az író itt-ott közhelyszerű kommentárokat fűz némely eseményhez, vagy újságíkkyszerűen adja elő őket.

Mindezen hibák azonban csak igen kis helyet foglalnak el ebben a nagy regényben és nem ütnek rá a maguk negatív bélyegét az egész könyvre.

Végezetül nyugodtan megállapíthatjuk, hogy Voranc legjobb regénye (hogy magyar példával éljünk) Móríczt legjobb regényei mellé állítható.

A komoly értékekhez szokott olvasó éppen ezért nem fog csalódní Voranc regényében, annál is inkább, mert a fordító Herceg János költőien szép nyelvezete teljes egészében érezteti velünk az eredeti mű szépségeit.

Dési Ábel

T Ö R T É N E L E M

Egy jelentős mozzanat a szerb-magyar kapcsolatok történetében

Amikor azt tanulmányozzuk, hogy milyen volt népeink történelme a Habsburg-monarchiában a XVIII. században, különösen az ötlík szemünkbe, milyen hatalmas különbség volt Mária Terézia, illetve II. József szerbekkel szemben gyakorolt politikája között. Noha Mária Terézia uralkodása a pravoszláv szerbség erőszakos katolizálását és egyesítését hozta magával, fia, II. József alapján változtatott azon a politikán, melyet addig alkalmaztak a szerbséggel szemben: felhagy az unió erőszakolásával, és ismeretes, vallásfelekezeti türelmet hirdető politikájának szellemében enyhébb, elviselhetőbb rendszert létesít. Ez a gyökeres fordulat érthető lelkesedést váltott ki a szerbeknél: a szerb értelmiségieknek csakhamar valóságos kis tábora alakul s ezek nyíltan kiállnak társadalmi, politikai, kulturális és vallási reformjaik érdekében. Magukat „szerb jozefinistáknak” vagy „racionalistáknak” nevezik s már kezdetben keresztesháborút üzennek a „templomosoknak”, „maradiáknak” és „babonáshítűeknek”, ahogy konzervatív ellenfeleiket nevezték. A szerb jozefinisták nem maradtak meg kicsiny, elszigetelt értelmiségi csoportnak; egész iskolát alakítanak s az rövid idő múltán valóságos mozgalommá növekedik.

Ennek a mozgalomnak az élén az első modern szerb író és népnevelő, Doszitej Obrá-

dovics áll, aki már alkotómunkássága kezdetén új korszakot nyit meg a szerb irodalom és művelődés történetében. Már első művében, a „Haralampijához intézett levelek”-ben, Doszitej sok-sok reménykedéssel övezi II. Józsefet és II. Katalint. Ez a Doszitej Obrádovics részéről megnyilvánuló apoteózis nemcsak annak volt önkénytelen megnyilvánulása, amit ő Ausztriának és Oroszországnak Törökországgal szemben 1781-ben megkötött szövetségétől remélt, hanem egyben mindannak tükröződése is, amit a leigázott balkáni népek vártak az osztrák-orosz szövetségtől: tükröződése volt ez a török rabság alól való felszabadulás reményének. A József és Katalin között létrejött szerződés alapján titkos megállapodás is történt a balkáni érdektérületek soronkövetkező felosztására vonatkozóan, ez pedig végeredményben Törökország európai területeinek Ausztria és Oroszország között történő felosztását jelentette. E megegyezés értelmében a szerb vidékeknek Ausztria érdekövezetéhez kellett csatlakozniok. József császár parancsára Lassy tábornagy kiáltványt intéz a szerb néphez 1788 elején s a következőket ígéri a szerbségnek: Ausztria részéről nyújtandó védelmet, vallás szabadságot, személyi és vagyoni biztonságot, polgári és katonai szolgálatba való fölvételi lehetőséget, stb. A szerbség elragadtatása oly